

Pál Judit

A székely székek tisztikarának változásai a kiegyezéstől a székek felszámolásáig

Az osztrák–magyar kiegyezés és az annak nyomán ismét életbe lépett Erdély és Magyarország közötti unió jelentős változásokat hozott a közigazgatás terén is. Ennek feltérképezésére eddig csak nagy vonalakban került sor;¹ a prozopográfiai jellegű vizsgálatok, a vármegyei/széki szintű elemzések hiányoznak. Magyarországon az átmeneti korszakról eddig a legátfogóbb kutatást Pap József végezte; ő hat vármegye példáján összegezte a megyei tisztikarok kontinuitását a reformkortól az osztrák–magyar kiegyezésig.² A dualizmus kori tisztikarokra nézve eddig csak lokális vagy regionális vizsgálatokat végeztek.³

Írásomban a székely székek tisztikarának változásait vizsgálom a kiegyezést követő években, és arra keresek választ, hogy milyen mértékű volt a közigazgatási elit cseréje ennek az újabb jelentős politikai fordulatnak a következtében; a változás mennyiben érintette az egyes csoportokat, azaz milyen mértékű a kontinuitás a reformkori, az 1848–1849-es, a neoabszolutizmus kori, az 1861-es, illetve az azt követő rövid átmeneti időszak, az ún. Schmerling-provizórium tisztikarához viszonyítva. Tényleg *tabula rasát* teremtett-e a kiegyezés és Erdély uniójának újbóli gyakorlatba ültetése? Azt is vizsgálom, hogy mi történt e téren a kiegyezést követő évtizedben, hozott-e, és ha igen, milyen mértékű változást az 1876. évi közigazgatási területi átalakítás, és ennek nyomán a hagyományos széki rendszer felszámolása. Fő forrásaim a korabeli tisztí cím- és névtárak,⁴ a korabeli hatóságok által belső használatra összeállított kimutatások, de az egyes személyek karrierjére nézve használtam a különböző adattárakat,⁵ családtörténeti munkákat,⁶ a korabeli sajtót és a szakirodalmat is.

Pál Judit (1961) – egyetemi tanár, PhD, Babeş–Bolyai TE, Kolozsvár. pal.judit@ubbcluj.ro

A tanulmány az NKFI K 134378 „Dualizmus kori parlamentarizmus regionális nézőpontból” c. projekt keretében készült.

¹ Pál Judit: *Unió vagy „unificáltatás”? Erdély uniója és a királyi biztos működése (1867–1872)*. Kvár 2010.

² Pap József: *Magyarország vármegyei tisztikara a reformkor végétől a kiegyezésig*. Szeged 2003.

³ Lásd Cieger András: A dualizmus kori helyi politikai elit kutatása regionális szinten. *Mi végre a tudomány?* Bp. 2004. 297–313.

⁴ Kolozsvári nagy naptár 1867-dik évre. Szerk. K. Papp Miklós. III. évf. Kvár 1867; *Megbővítettett közhasznú nemzeti kalendárium, 1868-diki szökő évre*. Kiad. Bucsánszky Alajos. LIV. évf. Pesten; *Kolozsvári nagy naptár az 1869-dik évre*. Szerk. Léczfalvi B. László, Kolozsvárt; *Magyarország tisztí cím- és névtára*. Bp. 1873, 1879, 1884.

⁵ Bona Gábor: *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban*. Bp. 1999; uő: *Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–49*. Bp. 1983. Az adatok a Bona Gábor kötetain alapuló online adatbázisból származnak: Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/> (2021. febr. 15.); Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. I–XIV. Bp. 1890–1914; *Magyar Életrajzi Lexikon*. I–IV. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1967–1994. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html> (2021. febr. 15.). A képviselőket illető adatokra lásd Pál Judit et alii (ed.): *Parliamentary Elections in Eastern Hungary and Transylvania (1865–1918)*. Berlin 2018.

⁶ Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. I–XII. Pest 1857–1868; Kempelen Béla: *Magyar nemes családok*. I–XI. Bp. 1911–1932; Pálmay József: *Udvarhely vármegye nemes családjai*. Székely-Udvarhely 1900; uő: *Háromszék vármegye nemes családjai*. Sepsi-Szent-Györgyön 1901; uő: *Marostorda vármegye nemes családjai*. Maros-Vásárhely 1904.

A székek a kiegyezés körüli időszakban

A Székelyföld közigazgatásáról az utóbbi időben több munka is született.⁷ A székely székek feladataikat és hatáskörüket tekintve a 19. században nem különböztek a vármegyéktől, a főbb tisztségviselők elnevezése és feladatai között azonban találunk némi eltérést. A legfőbb különbséget az jelentette, hogy Székelyföldön 1848 előtt a tisztségviselőket szabadon, főtiszti kijelölés nélkül választotta meg a szék közgyűlése. Szintén jelentős eltérés volt 1848 előtt, hogy a főkirálybírákat⁸ is választották, azaz a szavazattöbbséget nyert három személy nevét a Főkormányzék útján felterjesztették az uralkodó elé, aki a Gubernium javaslata alapján közülük nevezett ki valakit. Ugyanez volt az eljárás az alkirálybírák esetében is.⁹

A székek tisztikara kisebb volt, mint a magyarországi vagy akár az erdélyi vármegyéké. A főbb választott tisztségviselők 1848 előtt a főkirálybíró, alkirálybíró (a társ- vagy fiúszékek, illetve a kerületek élén álltak), fő- és aljegyző, pénztáros (adóárnok), levéltárnok voltak. A járásokban a dullók – ez volt a szolgabírók neve a Székelyföldön – működtek.¹⁰ Háromszéken a négy szék (Sepsi, Kézdi, Orbai és Miklósvár) képezte a négy kerületet, amelyek élén egy-egy alkirálybíró állt, akárcsak Csík-, Gyergyó- és Kászsónszék¹¹ esetében (Csíkszék AI- és Felcsíkra oszlott); Udvarhelyszéken is négy kerület volt (Keresztúr és Bardóc fiúszékek egy-egy kerületet alkottak, Udvarhely kettőt); Maroszáéken 1795-ben hozták létre a harmadik kerületet az arányos felekezeti képviselő biztositása érdekében; a kis Aranyosszék nem oszlott kerületekre.¹²

Az 1848-as forradalom a rendszerben nem, a tisztikarokban azonban hozott változást. A forradalom és szabadságharc idején a polgári és katonai igazgatás kettőssége, a kormánybiztosok kinevezése meglehetősen kaotikus viszonyokat eredményezett a közigazgatás terén; a tisztikarban bekövetkezett változások nehezen követhetők. A neoabszolutizmus idején Erdélyben is felszámolták a hagyományos közigazgatási beosztást, 1851-ben előbb öt kerületre osztották a nagyfejedelemség területét, három évvel később, a „definitív” rendezés során viszont már tíz kerületet és 79 járást alakítottak ki.¹³ A Székelyföldet a brassói, udvarhelyi, marosvásárhelyi és kolozsvári kerületek között osztották meg. Míg a kezdeti időszakban – kényszer hatása alatt vagy önként – helyi emberek is találunk a közigazgatásban, addig 1854 után – néhány kivételtől eltekintve – teljes elitserére került sor; a fő szempont az volt, hogy „az összbirodalmi program iránt feltétel nélkül elkötelezett hivatalnokai kart kell kialakítani”¹⁴

Az újabb nagy változásra azonban nem kellett sokáig várni, az Októberi Diploma (1860. október 20.) nyomán ismét visszaállították a Habsburg Monarchiát alkotó egyes országok és tartományok autonómiáját, és újjászervezték a régi törvényhatóságokat is. Erdélyben a tisztújításokra

⁷ Ezek közül a következők érintik a vizsgált korszakot: Pál-Antal Sándor: *Székely önkormányzat-történet*. Marosvásárhely 2002; Hermann Gusztáv Mihály–Zepczaner Jenő–Elekes Tibor: *Udvarhelyszék. A közigazgatás és közélet története*. Csíkszereda 2016; Pál Judit: *A Székelyföld metamorfózisa. A Székelyföld története*. III. 1867–1990. Szerk. Bárdi Nándor–Pál Judit. Székelyudvarhely 2016. 38–64.

⁸ A Székelyföldön a főispánnak megfelelő pozíció.

⁹ Pál-Antal: *i. m.* 170–174.

¹⁰ Uo. 183.

¹¹ A továbbiakban Csíkszáéken Csík-, Gyergyó- és Kászsónszéket értem.

¹² Pál-Antal: *i. m.* 179–181.

¹³ Deák Ágnes: *Birodalmi centralizáció és bürokratikus modernizáció szorításában*. = *Székelyföld története*. II. Egyed Ákos–Hermann Gusztáv Mihály–Oborni Teréz. Székelyudvarhely 2016. 628–635.

¹⁴ Uo. 632.

1861 tavaszán került sor, az új tisztikarok azonban csak néhány hónapig működtek; miután a bécsi központi kormányzat ismét a centralizmus irányába mozdult el, év végén tiltakozásul területileg lemondtak. Az ezt követő rövid átmeneti időszakban, az ún. provizórium idején ismét változott a tisztikarok személyi állománya. A kiegyezés előszeleként, 1865-ben az uralkodó Erdélyben is visszahelyezte a törvényhatóságok egy részében az 1861-ben kinevezett főtiszteket, de a tisztikar egyelőre a régi maradt.

A kiegyezés után a kormány egyik legsürgősebb feladata a közigazgatás átalakítása volt. Amíg azonban tisztújításokra hamarosan sor került, a közigazgatás nagyobb szabású átalakítása évekig elhúzódott, a területrendezésre pedig közel egy évtizedet kellett várni. Egyelőre 1867. március 7-én a kormány javaslatot terjesztett elő a „köztörvényhatóságok visszaállításáról”. Mivel az 1848-as törvények alapján nem lehetett általános tisztújítást elrendelni, ezért a kormány felhatalmazást kért a rendkívüli helyzetre való tekintettel, amit végül az országgyűlés hosszas vita után fogadott el.¹⁵ Ennek nyomán az 1861-ben alakított bizottmányokra ruházták a feladatot, hogy főispáni kijelölés mellett teljes tisztújítást tartsanak. Ez az erdélyi törvényhatóságokra nem vonatkozott, ezért a rendelet kiadását követő hónapokban azok – a Királyföld kivételével – a kormányt ostromolták, kérve, hogy Erdélyben is rendeljék el az újjászervezést és a tisztújítást. Péchy Manó gróf, az 1867. áprilisában kinevezett erdélyi királyi biztos is ezt tekintette egyik legsürgősebb feladatának. Az erdélyiek részéről több javaslat is megfogalmazódott.¹⁶

Május 10-ére Péchy a törvényhatóságok főtisztjeit tanácskozássra hívta össze ez ügyben. Végül az a döntés született, hogy a magyarországi mintát követik: az 1848. évi képviselőbizottmányokból 1861-ben kiegészített, ill. alakított bizottmányok végezték a tisztújítást. Az egyik fő szempont a neoabszolútizmus vagy a provizórium idején szerepet vállalt egyének kiszűrése volt. A vármegyékben a főispán „maga belátása szerint” minden tiszti állomásra 3-3 alkalmas egyént jelölt ki „vallás és nemzetiség különbség nélkül”.¹⁷ A választás alá eső hivatalnokok a főbírók, alispánok/alkirálybírók, fő- és aljegyzők, szolgabírók és levéltárosok voltak. Székelyföldön az addigi gyakorlatot kívánták fenntartani, azaz javasolták, hogy a választást szabadon, főtiszti kijelölés nélkül végezzék. Péchy felterjesztését a minisztertanács május 28-án tárgyalta, és csekély módosításokkal elfogadta. A végrehajtásról a kormány 1867. június 27-i rendelete intézkedett.¹⁸ Ekkor választhattak utoljára – a sajátos erdélyi helyzetre és a hagyományra való tekintettel – a székely székeken a tisztviselőket minden jelölés nélkül, szabadon. Erdélyben az ideiglenesség még ezután is fennmaradt egy ideig. A főtisztek végleges kinevezésére is csak 1869-ben került sor. Addig ugyanis különböző – részben személyi – okokból halogatták a véglegesítést.

Az 1870. évi XLII. törvény átfogóan szabályozta a törvényhatóságok működését és tisztviselőit; ennek alapján hamarosan megalakultak a törvényhatósági bizottságok, amelyek átvették a vármegyei/széki közgyűlések helyét. Székelyföldön a létszám kérdése okozta a legnagyobb elégedetlenséget, a székely székek ősi jogaira hivatkozva kifogásolták a korlátozást. Mikó Mihály marosszéki főkirálybíró szerint korábban a jogosultak száma 5-6 ezerre rúgott, 1848-ban is több mint ezer személy volt érintett, a törvény nyomán viszont 160-ban szabták meg a

¹⁵ Stipta István: *Törekvések a vármegyék polgári átalakítására. Tervezetek, javaslatok, törvények.* Bp. 1995. 126.

¹⁶ Lásd Pál: *Unió vagy „unificáltatás”?* 340–355. Péchy felterjesztése az erdélyi közigazgatás és igazságügy szervezésére. MNL OL K 148 Belügyminisztérium. Elnöki iratok, 1867-III-2261.

¹⁷ Pál: *Unió vagy „unificáltatás”?* 342–345.

¹⁸ MNL OL K 26 Miniszterelnökség, 1867/572.

bizottság létszámát.¹⁹ A vármegyékben a főispánok nagy befolyást gyakoroltak a tisztviselői kar összetételére. Székelyföldön azonban az első választás még főkirálybírói kijelölés nélkül zajlott, ott tehát a főtiszti befolyás csak a későbbiekben érvényesült. A törvény egységesen szabályozta a főbb törvényhatósági tisztségviselők körét és feladatait. A székely székek esetében ez azt is jelentette, hogy megszűnt az alkirálybírói pozíció, ezután a székekben is egy-egy alispánt találunk. Az elnevezéseket is egységesítették, bár még egy ideig megfigyelhető a párhuzamos terminológia használata. A székek és vármegyék működése között azonban a törvény gyakorlatilag minden különbséget felszámolt. Ugyancsak hatással volt a tisztikarok összetételére, hogy 1868–1871 között több törvény is intézkedett a közigazgatás és igazságszolgáltatás szétválasztásáról. Ennek nyomán több tisztviselő az igazságszolgáltatás területén folytatta karrierjét.

Erdélyben a másik sürgősen rendezésre váró kérdés a törvényhatóságok területi szabályozása volt; ez azonban elhúzódott, és az átfogó szabályozásra végül az 1876. évi XXXIII. törvény nyomán került sor, amely felszámolta a székeket is. A Székelyföld területén négy vármegye jött létre: Csík, Háromszék és Udvarhely kisebb-nagyobb kiegészítésekkel az egykori székből alakult át; Maros-Torda Marosszék mellett a volt Torda vármegye keleti részét is magába foglalta. Aranyosszék Torda vármegye másik részével együtt képezte Torda-Aranyos vármegyét Torda központtal, de tulajdonképpen a vármegye bekebelezte a jóval kisebb széket. A közigazgatási területrendezés egyúttal egy korszak végét is jelentette, ennek nyomán ugyanis a Székelyföld végképp megszűnt az egykori rendi „székely nemzet” közigazgatási területének lenni.²⁰

Az 1867. évi tisztikarok

Az 1867. évi nyári választások – ahogy erről fentebb már szó volt – a Székelyföldön a főkirálybírák kivételével ezúttal még hagyományos módon, azaz főtiszti kijelölés nélkül mentek végbe.

A következőkben előbb röviden elemzem a provizórium idejéből maradt tisztikarok összetételét, majd összehasonlítom azt az 1868. évi állapottal, tehát a kiegészítés után választott első tisztikarokkal. Ezt követően az összehasonlítást kiterjesztem a következő évekre is: 1872, 1879 és 1884. Utóbbi két mintaév esetében azt szeretném felmérni, hogy a területi-közigazgatási reform mennyiben érintette a széki hivatalnokokat. Ilyen szempontból elsősorban Aranyos- és Marosszék helyzete érdekes, amelyeket vármegyei területekkel olvasztottak össze. A következő pozíciókat vettem figyelembe: fő- és alkirálybíró/fő- és alispán, fő- és aljegyző, dulló/szolgabíró, 1879-ben és 1884-ben az előbbieket mellett a tiszti ügyész és árvaszéki elnök. Esetenként figyelemmel kísértem más pozíciókat is, ha erre a források lehetőséget nyújtottak, hogy az egyes tisztségviselők „előéletére” nézve adatokat gyűjtsék.²¹ Az összehasonlítást nehezíti, hogy egyrészt az adatok hiányosak,²² másrészt a járáások száma gyakran változott, Udvarhelyszéken/megyében például 1867-ben tíz, 1879-ben már csak három járást, illetve szolgabíró, Háromszéken kezdetben 13 dullót, 1884-ben már csak négy szolgabíróval találunk.

¹⁹ Stipta: *i. m.* 163–164.

²⁰ Pál: *A Székelyföld metamorfózisa.* 45–52.

²¹ A tisztikarokban 1840–1867 között végbement változásokat egy másik tanulmányban elemzem, jelen írásban ennek adatait is felhasználtam.

²² Tiszti cím- és névtárakat a korszak elejéről csak az 1873., 1875., 1879. és 1884. évből találunk, évi rendszerességgel csak 1886-tól jelentek meg.

A kiegyezés előszeleként a székek élén már korábban változás történt: egyedül Marosszéken hagyták meg Petrichevich-Horváth Albertet, aki 1848 előtt Háromszék, 1862-től pedig Marosszék főkirálybírája, a neoabszolutizmus idején pedig előbb 1851-től Háromszék, majd 1854-től 1861 áprilisáig az udvarhelyi kerület előljárója volt. Nemcsak hosszú szolgálata révén érdekes a személye, hanem az is különlegessé teszi, hogy három székben is megfordult, és minden rendszert kiszolgált. A neoabszolutizmus alatti szolgálatáért 1859-ben a Szent István-rend lovagkeresztjét és bárói rangot kapott. A kiegyezés után Péchy Manó királyi biztos kezdeményezte felmentését, mivel „fellépése és hivatali működése oly módon, oly célból és oly kedvetlenítő körülmények közt történt, hogy neki a reábizott törvényhatóság bizalmát minden képessége mellett is megnyerni nem sikerülhetett”.²³

Helyébe Mikó Mihályt, korábbi csíkszéki alkirálybíróként nevezték ki, aki akkor országgyűlési képviselő volt. Mikó hivatali pályafutása ugyancsak a forradalom előtt kezdődött, előbb jegyző volt, majd 1847 decemberében Gyergyószék alkirálybírájának választották meg. Többször volt a szék követe, 1848–1849-ben szintén megválasztották, és ő képviselte Csík-, Gyergyó- és Kászonszéket az első népképviselési országgyűlésben; a forradalom idején kormánybiztossá is kinevezték. Ahogy később írták: munkássága java része „a székely nemzet jogainak védelmére, sérelmeinek orvoslására” irányult. A székben nagy népszerűségnek örvendett, véleménye a székgyűléseken irányadó, sőt „már előre is a formulázott határozatnak vala tekinthető”.²⁴ Szereplése miatt a szabadságharc leverése után négy évig raboskodott. Mikót 1861-ben ismét alkirálybíróvá választották, de hamarosan ő is lemondott, és 1865-ig ismét passzivitásba kényszerült. Ekkor előbb a kolozsvári diétán, amelyen újból kimondták Erdély és Magyarország unióját, majd a pesti országgyűlésben képviselte a széket. A másik négy székben az 1861. évi főkirálybíróként nevezték ki újra ideiglenesen, közülük Béli Gergely (Aranyosszék) és Daniel Gábor (Udvarhelyszék) a neoabszolutizmus idején is vállalt hivatali, igaz, utóbbi csak kényszer hatására és rövid ideig. Kálnoky Dénes gróf (Háromszék) 1848 előtt Miklósvárszék alkirálybírája volt, utána azonban visszavonult a közügyektől, leszámítva az 1861. évi intermezzót.²⁵

Az 1867. év eleji tisztikarokról fennmaradt egy kimutatás, amelyben az illetők korábbi hivatali karrierjét is számba vették. Ez nem részletezi a karrierállomásokat, csak azt tünteti fel, hogy hány éve foglalja el az illető pozíciót, és mi volt közvetlenül azt megelőzően.²⁶ A kiegyezéskor a székelyföldi tisztikarok bő harmada (37%) a neoabszolutizmus korából visszamaradt hivatalnokokból, másik harmada (35%) pedig a provizórium idején hivatalba lépett új emberekből állt. A maradék szék harmad megoszlott az 1848 előtt (9%), 1848-ban (3%) és 1861-ben (16%) hivatalba léptek között. A provizórium időszaka tehát lényeges cezúrát jelentett 1848-hoz, illetve 1861-hez viszonyítva, de a neoabszolutizmus korához képest jelentős a folytonosság, ahogy ezt Pap József kutatásai a magyarországi vármegyék esetében is kimutatták, bár ott egyes vármegyékben a provizórium tisztikara nagymértékben az 1861-es előzményekre épült.²⁷ Ez utóbbi a Székelyföld esetében nem áll, az egyes székek között azonban lényeges különbségek figyelhetők meg, ahogy ez az *I. diagramon* is látható.

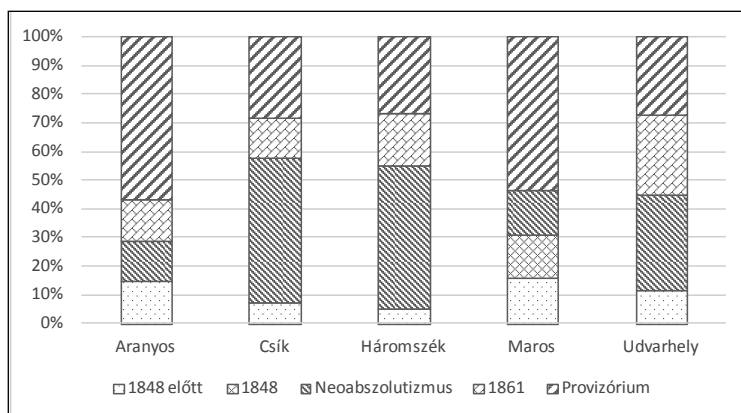
²³ MNL OL F 270 Királyi Biztosság. Elnöki iratok, 1867/37.

²⁴ *Országgyűlési Emlékkönyv 1866. 1867.* Szerk. Farkas Albert. Pest 1867. 271.

²⁵ Pályafutásukról részletesebben lásd Pál Judit: *Erdélyi főispánok a kiegyezés után.* Aetas XXIV(2009) 4. sz. 80–99; uő: Az utolsó székelyföldi királybírák és az első főispánok. *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve.* Csíkszereda 2011. 145–154.

²⁶ MNL OL K 148 Belügyminisztérium. Elnöki iratok, 1867-III-1240.

²⁷ Pap: *i. m.* 278.

1. diagram. A széki tisztikarok összetétele a kiegyezéskor

Maros- és Udvarhelyszékre a változatosabb összetétel jellemző, Csík és Háromszék nagyon hasonló arányokat mutat: a tisztikar felét a neoabszolutizmus korából örökölték meg, nagyon alacsony a reformkori gyökerekkel és szintén alacsony az 1861-es múlttal rendelkezők aránya. Ezzel szemben Marosszéken a tisztikar több mint fele a provizórium idején kezdte hivatalát, és itt találunk két olyan tisztségviselőt is, akik először az 1848-as forradalom során kerültek pozícióba. Udvarhelyszéken a Bach-huszárok²⁸, az 1861-esek és a provizóriumbeliek majdnem egyenlően osztoztak a hivatalokon.

A tisztikarok átalakulása a kiegyezést követően

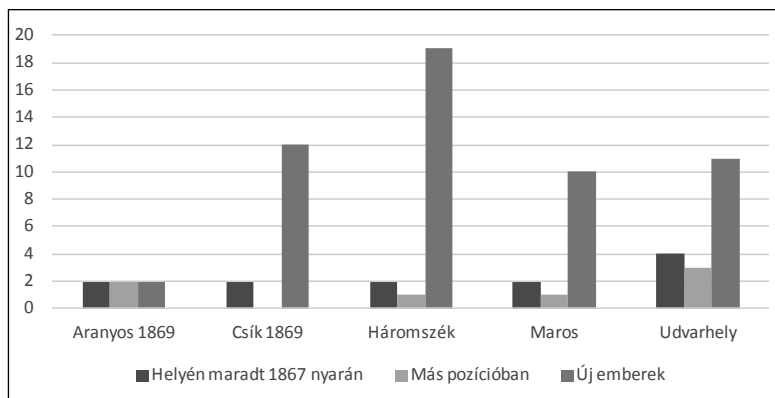
A fentiek alapján felmerül a kérdés, hogy találunk-e különbségeket a székek között az első szabad tisztújítás során megújuló tisztikarok tekintetében. Erdélyben 1867 nyarán került sor a tisztújításokra. Az 1867 eleji állapotokat az 1868. évi címtár adataival hasonlítottam össze.²⁹ Aranyosszék kivételével a többi székben teljes elitcsere került sor, amint ez a 2. diagramon is jól látható.

Aranyosszék kis létszámú tisztikarában is találunk néhány változást: a régi főjegyző helyét átvette az egyik dulló, az új alkirálybíró az a Fosztó Károly lett, aki az 1848-as forradalom alatt a szék főkirálybírája volt. Ami a továbbiakat illeti: 1872-ben csak négy személy szerepel a kimutatásban. A főkirálybíró a helyén maradt, ketten más pozícióban voltak, mint korábban, a főjegyző, Tarsoly Gábor pedig új ember volt. (3. diagram)

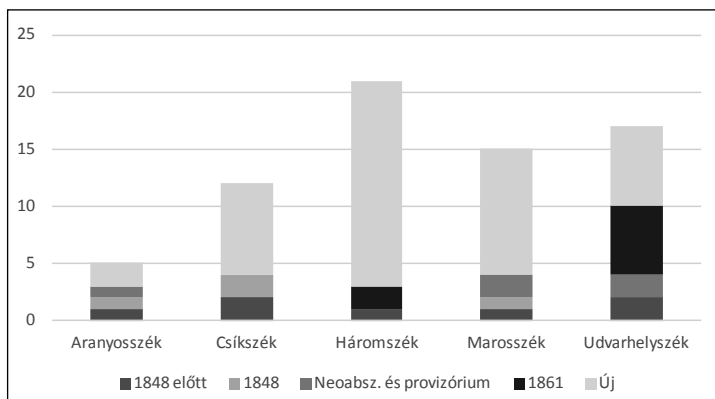
Csíkszék esetében teljes elitcserenek lehetünk tanúi a kiegyezés után (85,7% az új emberek aránya). A főkirálybírókat nem számítva, aki korábban foglalta el helyét, a tisztikarban egyetlen embernek sikerült megőriznie pozícióját: Ferenczi György dulló maradt a helyén, aki a

²⁸ Ez volt a neoabszolutizmus kori hivatalnokok gúnyneve.

²⁹ *Megbővített közhasznú nemzeti kalendárium, 1868-diki szökő évről*. Kiad. Buczászky Alajos. LIV. évf. Pesten (1868).

2. diagram. A közigazgatási elit cseréje 1867-ben

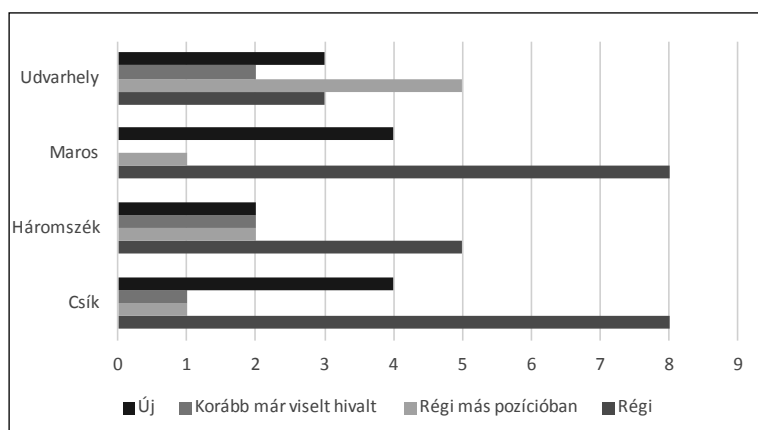
3. diagram. A kiegyezés utáni (1867–69) tisztikarok előélete

neoabszolutizmus korában írnok volt a járási hivatalnál, de utána már csak az alkotmányos kor hajnalán, 1866 júliusától vállalt újra hivatalt. Az új tisztikarban találunk az 1848-as forradalom során hivatalba kerülteket – Puskás Ferenc alkirálybíró 1848-ban gyergyószéki aljegyző volt –, de olyanokat is, akik a szabadságharc során tüntették ki magukat: Sándor László alkirálybíró korábban a csíki határhozrezred tisztje volt, a szabadságharcban őrnaggyá léptették elő, 1849 nyarán megsebesült. 1851-ben előbb kötél általi halálra ítélték, majd ítéletét két évi várfogságra változtatták. Hazatérve csíkszentdomokosi birtokán gazdálkodott. Rövid közigazgatási karrierje után 1869-ben ismét visszatért a hadsereg kötelékébe, őrnagyként a honvédségnél szolgált.³⁰

³⁰ Bona Gábor: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/tabornokok-es-torzstisztek-az-184849-evi-szabadsagharcban-23DD/iii-eletrajzi-adatok-273C/torzstisztek-27A0/csikszentdomokosi-sandor-laszlo-2B0A/> (2021. febr. 17.)

számvevő volt), Nagy József pedig a provizórium idején is dulló volt, 1867-ben kiesett, de most sikerült visszakerülnie a tisztkarba.

Háromszéken a kiegyezés utáni első választáson szintén teljes elitcserére került sor: csak Kálnoky Dénes főkirálybíró és Henter Sándor alkirálybíró maradtak a helyükön, a többi pozícióra új emberek kerültek (85,7%); közülük 1861-ben még Székely Gergely sepsiszéki alkirálybíró viselte a hivatalt. Székely ezt a helyi ellenzék művének tartotta: „midőn a koronázás után a provisorius hivatalnokok elbocsátásával a tisztviselők választása közeledett, arról értesültem, hogy az ellenzéki pártfőnökök több hivatalra aspirálókkal szövetkezve, az 1861. évi Deák-párti tisztviselőkkel szemben anyagi áldozatok árán is magukat kívánták megválasztatni.” Az ellenzék rossz szellemének ő Thury Gergelyt tartotta, akit 1866-ban országgyűlési képviselővé választottak. Az ellenzék sikeres kampányának volt Székely szerint az eredménye, hogy „a régi gárdából csak engem és jelenlegi alispánunkat választották meg, az érdemesebbeket pedig mind kibuktatták”.³⁸ Henter Sándor és Lázár Mihály mellett Székely és Thury is alkirálybírók lettek. Lázár végigküzdötte a szabadságharcot, kapitányi rangot ért el, utána várfogságra ítélték. Később több támadás is érte 1848-as szereplése miatt; ellenfelei azzal gyanúsították, hogy elsikkasztotta a rábízott pénzt. Lázár 1867-ben kézdiszéki alkirálybíró lett, majd képviselővé választották. Ezt követően 1872-ben kinevezték a székely városok főispánjává, 1875-ben pedig Háromszék főkirálybírájává, de a kiéleződött belső ellentéteket nem sikerült kezelnie, így nagyon rövid idő múlva fel is mentették. 1878-tól újból képviselővé választották; az Országos Honvédegylet központi választmányának tagja, és egyházi téren is igen aktív volt.³⁹ (4. diagram.)

4. diagram. Változás 1872-ben

Háromszéken szintén jelentős átalakulásra került sor a tisztkarban 1872-ben is, bár csak két új embert választottak meg. Ehhez az is hozzájárult, hogy jelentősen csökkent a járások és tisztségviselők száma, így – ahogy erről már szó volt – a négy alkirálybíró helyett csak egy alispánt

³⁸ Székely Gergely: *Hetvenhárom év itthon*. Brassó 1893. 95.

³⁹ *Országgyűlési almanach 1886*. Szerk. Halász Sándor. Bp. 1886. 104.

találunk, a 13 dulló helyett hatot. Az alispán személyére nézve különböző kombinációk merültek fel, így szóba került Szentiványi György neve, aki a szék egyik reformkori liberális képviselője volt. „De ő elhalt s azután az öreg Forró Ferencre gondoltam, mint a régi municípium neveltjére. Mert akkor még reményeltük, hogy amint 1848-ban kimondatott, a megyei rendszernek a parlamentarizmushoz alkalmazása a régi alapon szervezhető, amint azt Tisza Kálmán röpiratában tervezte volt”⁴⁰ – írta Székely Gergely, aki akkor országgyűlési képviselő volt, és a tisztújítás előtt érkezett haza a fővárosból. Sepsiszentgyörgyön néhány törvényhatósági bizottsági tag éppen magánértekezletet tartott, és állítólag Székelyt kívánták alispánnak jelölni, az idősebb Forró Ferenc pedig árvaszéki elnök kívánt lenni. „Nem így terveztem én – feleltem, hanem úgy, hogy Forró bácsi legyen alispán, amelyre én nem fogok pályázni. Árvaszéki elnök legyen Vida, aki ezt megérdemli. Az ő megválasztása jó hatással lesz a primipilus és pixidarius osztályokkal létesített testvéri egyetértés szilárdítására is.”⁴¹ Hogy Székelynek mennyiben volt döntő szerepe a jelölésben, azt másfél évszázad távlatából nem tudjuk eldönteni, de Forró Ferencet alispánná, Vida Dánielt, a korábbi főjegyzőt pedig árvaszéki elnökké választották. Vida korábban határőr tiszt volt, 1848-ban őrnagyi rangot ért el a honvéd hadseregben; 1861-ben és a kiegyezés után is főjegyző volt. Az új alispán Forró Elek 1848-as honvéd ezredes testvére volt, valószínűleg ez is növelte tekintélyét, de maga is részt vett Háromszék önvédelmi harcában.⁴² Forró egy bő évtizeden keresztül, 1883 végéig viselte az alispáni hivatalt, és 75 éves lehetett, amikor visszavonult.

Marosszéken is gyökeres volt a változás, a legtöbb pozícióban új embereket találunk (76,9%), de az 1861. évi alkirálybírák és jegyzők közül csak Filep Antal alkirálybíró látjuk viszont, őt is csak rövid ideig, mert 1868-ban kinevezték úrbéri törvényszéki bírónak. Dózsa Dániel, 1861-es alkirálybíró – aki 1848–1849-ben is különböző funkciókat töltött be – ekkor országgyűlési képviselő volt, rövidesen ő is bírói kinevezést kapott. Három „foltos” múltú szolgabíró is találunk: Kiss Józsefet, aki 1850–1856 cs. k. törvényszéki írnok, utána két évig gimnáziumi tanár, majd ügyvédgyakornok, 1862-től a kiegyezésig pedig Marosszék főjegyzője volt; Tökés Lászlót, aki 1848-ban is dulló volt, de 1850-ben cs. k. albiztos, 1865-től pedig ismét dulló; és a román származású Ladosián Imrét, aki községi jegyző volt, majd 1866 áprilisától szolgabíró.

Itt is megfigyelhető, hogy a szék közgyűlése „honorálta” a 48-as múltat. Az alkirálybírák közül Megfios Kálmán hadnagyként,⁴³ Sándor László pedig főhadnagyként vett részt a harcokban. Bothost később 1872-ben és 1878-ban is képviselővé választották. Utolsó mandátuma alatt hunyt el 1880 áprilisában. Sándor a kényszerorozás nyomán a császári hadseregben is főhadnagyi rangot ért el, mielőtt 1861-ben leszerelt volna.⁴⁴ 1872-ben alulmaradt a választáson, miután

⁴⁰ Székely: *i. m.* 107.

⁴¹ Uo. 108. Háromszéken 1848 előtt és 1848-ban is ellentét feszült a nemesek és a katonarendű szabad székelyek között, többek között utóbbiak képviselői joga is vita tárgya volt a közgyűléseken. A társadalmi feszültségekre lásd Egyed Ákos: *Háromszék 1848–1849. Forradalom, szabadságharc*. 3. bőv. kiad. Sepsiszentgyörgy 2008. 23–28.

⁴² Demeter Lajos–Demeter László: *Háromszéki honvédek, nemzetőrök, honleányok és honfiak az 1848–49. évi szabadságharcban. III. Angyalos*. Acta Siculica 2010. 315.

⁴³ Bona Gábor: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/hadnagyok-es-fohadnagyok-az-184849-evi-szabadsagharcban-2/b-F8/tompai-bothos-kalman-426/?list=eyJmaWx0ZXJzJjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0tPillfQm9uYV8xIl19LCAicXVlcnkiOiAiYm90aG9Zln0> (2021. febr. 18.)

⁴⁴ Bona Gábor: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/hadnagyok-es-fohadnagyok-az-184849-evi-szabadsagharcban-2/s-1A69/csikszentdomokosi-sandor-laszlo-1A91/?list=eyJmaWx0ZXJzJjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0tPillfQm9uYV8xIl19LCAicXVlcnkiOiAiXCJzXHUwMGUxYmRvcjBsXHUwMGUxc3psXHUwMGYzXCllfQ> (2021. febr. 17.)

más pozícióba nem volt hajlandó jelöltetni magát, de 1881-ben egyhangúlag választották meg alispánnak.⁴⁵ Sándor Petrichevich-Horváth Albertnek, Marosszék provizóriumbeli, 1848 előtt pedig Háromszék főkirálybírájának volt a veje. Sándornak sem ez volt karrierje utolsó állomása: miután másfél évtizedig Maros-Torda alispánja volt, 1895 nyarán kinevezték Kisküküllő vármegye főispánjává, amelynek élén 1900. november 7-én bekövetkezett haláláig állt.⁴⁶

Az 1867-es tisztikar Marosszéken is stabilan tartotta a helyét, 1872-ben csak a főbb tisztviselők szűk harmada (30,7%) cserélődött ki. Az újráválasztásnál az előélet nem nyomott latba, hiszen bár az alkirálybírói hivatal átalakulása miatt kevesebb pozíció volt, a három provizórium idején is hivatalalt vállalt szolgabíró közül ketten – Tökés és Ladosián – megmaradtak hivatalukban, Kiss pedig számvevőként jutott továbbra is keresethez.

Udvarhelyszéken jelentős részben az 1861. évi tisztikar került vissza 1867 nyarán, de ugyancsak itt jól látható a nagy különbség a közigazgatás és igazságszolgáltatás között. Amíg a közigazgatási tisztviselők közül a 16-ból nyolc szerepelt az 1861-es tisztikarban is, és csak négyet vettek át a provizóriumbeli tisztikarból (ebből egy 1861-ben is viselt hivatalt), addig az igazságszolgáltatási személyzetből (az árvaszéket nem számítva) a 12 emberből nyolc az előző rendszer embere volt, és csak egy viselt hivatalt 1861-ben.⁴⁷ Ez összefügg a neoabszolutizmus és a provizórium korabeli tisztviselők magasabb képzettségével is – ahogy ez Pap József kutatásaiból is kiderül⁴⁸ –; az igazságszolgáltatásban jogvégzett emberekre volt szükség, nem volt elég pusztán a megfelelő családi háttér és a makulátlan politikai múlt. Éppen ezért lenne szükséges – legalább a korszak elejére nézve – a közigazgatási és igazságszolgáltatási személyzet párhuzamos prozopográfiai vizsgálata.

Két alkirálybíró szintén az 1861-es generáció tagjaiból került ki: Gálfi/Gálffy Sándor 1848 előtt dulló, utána alkirálybíró, 1861-ben és 1867-ben szintén ezt a pozíciót foglalta el. Ugron Lázár – az ismert ellenzéki politikus, Ugron Gábor apja – még 1848 előtt kezdte pályafutását, előbb a szék pénztárnoka, majd alkirálybírája lett, 1848 nyarán és őszén is ezt a funkciót töltötte be, annak ellenére, hogy az Ugronok ellen a forradalmi tábor körében nagy volt az ellenszenv.⁴⁹ Ugront a kiegyezés után is erre a pozícióra választották meg, bár nagyratörőbb vágyai voltak, de nem őt, hanem Daniel Gábor nevezték ki főkirálybíróvá. Hamarosan azonban őt is kárpótolták, és 1869-ben Felsőfehér vármegye főispánja lett. Henter János főjegyző szintén az 1861-es tisztikar tagja volt, de ő 1869 februárjában meghalt, ezért új választást kellett tartani. A *Székely Hírlap* ezt ironikusan így kommentálta: „Tehát újból választás!... ez baj – nem mintha a megürült hely pótolhatlan volna – de mert – választunk. Törvényhatóságunk szerencsés – mert még csak itt található fiatal ember, ki minden előkészület nélkül főhivatalra – mint a költő, egyszerre születik, pedig »qualificatio fit, non nascitur«.”⁵⁰ Ez nem csak Udvarhelyszékre volt jellemző, a családi

⁴⁵ Somogyi Zsigmond: *Magyarország főispánjainak története 1000–1903*. Bp. 1902. 138–140.

⁴⁶ Bövebben I. Pál Judit: *Erdélyi főispánok a századfordulón (1900–1901)*. = *Emlékkönyv Benkő Samu születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Szerk. Sipos Gábor. Kvár 2008. 211–223.

⁴⁷ Politikai Ujdonságok XIII(1867. júl. 24.) 30. sz. 355.

⁴⁸ Pap: *i. m.* 278.

⁴⁹ Zepeczaner Jenő: *Udvarhelyszék közigazgatása és közléte 1848–49-ben*. = Hermann–Zepeczaner–Elekes: *i. m.* (325–376) 332.

⁵⁰ Székely Hírlap I(1869. febr. 17.) 13. sz. 48. Az eredeti latin mondás: „poeta nascitur, non fit” (a költő születik, nem lesz).

hátter igen fontos volt a tisztújítások alkalmával, sokan képletesen ugyan, de „beleszülettek” a hivatalba, ahogy erre számos példát láthatunk.

A következő választás alkalmával többen kimaradtak a 67-es tisztikarból, és az újválasztottak többségét is más pozícióban találjuk. Az ellenzék szerint Daniel Gábor főkirálybíró őket nem jelölte, sőt azokat sem, akik az előző alkirálybíró-választás alkalmával nem az ő jelöltjére szavaztak, így esett ki Szentkirályi Árpád főjegyző vagy Solymosi Lajos dulla is. Az új főjegyzőt az ismert kolozsvári ellenzéki lap, a *Magyar Polgár* így festette le: „Henter Antal, ki soha seholy jogot nem hallgatott, soha semmiféle jogi vizsgát nem tett, jelentkezésében is csak arra hivatkozott, hogy a provisorialis idők alatt helyettes aljegyző, 1867 óta pedig járási dulla volt”.⁵¹ A feszültséget az is okozta, hogy lényegesen csökkent a járások száma, így eleve kevesebb embernek jutott hivatal. Szentkirályi 1875-ben sikertelenül lépett fel a képviselőválasztáson, de sikerült visszakerülnie a tisztikarba, és 1887-től egy mandátumon keresztül képviselő is volt.⁵² Két korábbi hivatalnok is bekerült a tisztikarba. Egyikük, Gerich Adolf tisztí ügyész esete példázza, hogy bár 1867-ben gyökeres változásra került sor, de a visszatérés az előző rendszer hivatalnokai számára is lehetséges volt. Gerich érdekes életpályát futott be: apja a cs. k. hadsereg tisztje volt, ő Háromszéken született, és szintén katonai pályára készült. 1849-ben a honvéd hadseregben századosi rangot ért el.⁵³ A neoabszolutizmus korában az udvarhelyi járási hivatalhoz volt beosztva, a provizórium idején az udvarhelyi törvényszéken volt bíró.

A kiegyezés után tehát mindenhol gyökeresen átalakultak a tisztikarok. Főleg az egykori határőrvidéken – Csíksban és Háromszéken –, de Marosszéken is a kiegyezés utáni tisztikar több tagja vett részt fegyveresen is az 1848–1849. évi szabadságharcban, a 48-as szerepvállalás érezhetően növelte presztízsüket a kiegyezés után. Ha csak az alkirálybírákat nézzük, Csíkszéken a négyből ketten (Balási Lajos és Sándor László), Marosszéken a háromból ketten (Bothos Kálmán és Sándor László, az előbbi névrokona), Háromszéken pedig Lázár Mihály is tisztként küzdötte végig a szabadságharcot. Az 1861-esek alacsony arányához – Udvarhelyszéket leszámítva – az is hozzájárulhatott, hogy többen az illetők közül más – bírói, tanfelügyelői stb. – hivatalt nyertek, vagy képviselőnek választották meg őket. Igaz, ekkor a képviselőség még nem volt összeférhetetlen más hivatalokkal, a fent említett Székely Gergely is megmaradt alkirálybírónak, és helyettesítették.

A hatóságok számára az 1867. évi tisztújításokat követően a megoldandó kérdések közé tartozott a választásokon kirotálódótt hivatalnokok ügye, hiszen – ahogy láthattuk – igen jelentős személyi változásokra került sor. A Főkormányzék elnöki emlékeztetője szerint: „Az erdélyi törvényhatóságok napirenden levő szervezkedése alkalmával gyakran fordul elő az az eset, hogy korábbi cs. k. hivatalnokok, kik a rendelkezési állapotból megyei, székely széki vagy vidéki rendszeresített közigazgatási vagy törvényszéki állomásra ideiglenes minőségben ki voltak nevezve, a jelenlegi alkotmányos tisztújítások ötletéből nem választattak meg.”⁵⁴ A Főkormányzék a belügyminisztertől várt utasítást, hogy mi legyen ezekkel a tisztviselőkkel.

⁵¹ *A nro 3-ik botrány*. Magyar Polgár VI(1872. máj. 1.) 99. sz. 2.

⁵² Pál et alii: *Parliamentary Elections*, 88, 150.

⁵³ Bona Gábor: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/szadosok-az-184849-evi-szabadsagharcban-96F2/eletrajzi-adatok-989D/g-9BCA/gerich-adolf-9BFD/?list=eyJmaWx0ZjZjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0tPTllfQm9uYV8xIl19LCAicXVlcnkiOiAiZ2VyaWNolGFkb2xmIn0>) (2021. márc. 21.)

⁵⁴ A Főkormányzék elnöki emlékeztetője, 1867. júl. 23. MNL OL, F 263 Visszaállított Főkormányzék. Elnöki iratok, 1867/2520.

Ha lehetett, igyekeztek őket nyugdíjazni, többen végkielégítést kaptak. A nagyszebeni országos pénzügyigazgatóság például egy pénzügyminiszteri rendelet nyomán 1867 decemberében intézte a háromszéki tisztújításon kimaradt tisztviselők nyugdíjazását, de volt, aki végkielégítést kapott, az egyik törvényszéki ülnök például egyévi fizetést kapott végkielégítésül.⁵⁵ Legnehezebb helyzetben a jogcím nélküliek voltak, illetve akik nem rendelkeztek elégséges szolgálati idővel. Az a megválasztott tisztségviselőket is kedvezőtlenül érintette, hogy egy miniszteri rendelet értelmében mindazok, akik önkormányzattal bíró helyhatóságnál szolgáltak – tekintet nélkül, hogy választott vagy kinevezett hivatalnokok –, többé nem igényelheték az ún. kincstári pótlékot, mert a kormány a provizórium alatt élvezett pótlékokat „az alkotmányos önkormányzatú helyhatóságok életbelépésének időpontjával” beszüntette.⁵⁶ Ráadásul az erdélyi törvényhatósági tisztségviselőknek amúgy is alacsonyabb volt a fizetése a Király-hágón túli társaikénál, erre való hivatkozással több törvényhatóság is kérte a következő évi költségvetés elkészítésekor a fizetések emelését.

Az 1876. évi közigazgatási területrendezés hatásai

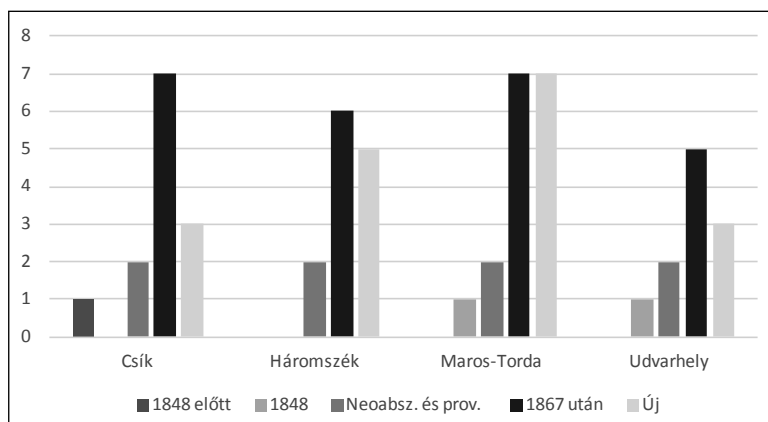
Az 1876. évi területi-közigazgatási reformot követően csak 1879-ben jelent meg tiszti cím- és névtár, a következő pedig 1884-ben. A legnagyobb változást *Aranyosszék* esetében találjuk. Ez nem meglepő annak fényében, hogy Aranyosszékot tulajdonképpen beolvasztották Torda vármegyébe, pontosabban annak nyugati részébe. A helyzet jól tükröződik Torda-Aranyos vármegye 1879. évi tisztikárának összetételében is, a 15 vizsgált pozícióból mindössze kettőn találunk egykori aranyosszéki hivatalnokot: Tarsoly Gábor korábbi főjegyző lett az árvászek elnöke, Kovács Albert aljegyző pedig a felvinci szolgabíró. Öt évvel később Tarsoly tartotta a pozícióját, Kovács helyett Nádudvari László a felvinci szolgabíró, aki 1869-ban iktató volt, a torockói szolgabíró pedig az a Csongvai/y Lőrinc lett, aki a provizórium idején is ezt a funkciót töltötte be Aranyosszéken. (5. *diagram*.)

Az 1876. évi területrendezés hatása *Csikban* annál kevésbé érezhető, mert a szék nem szenvedett változásokat, csak az egykori taxás helyként kiváltságos várost, Csíkszeredát kebelezte be. A tisztikar kétharmada (63,6%-a) 1872-ben is azonos pozíciót foglalt el. A járások száma ugyan 1872-től képest 1879-ben ötre csökkent, de mind az öt szolgabíró 1872-ben is hivatalban volt. Új a két aljegyző, a főispán és az alispán személye. Mikó Antal főkirálybíró helyére ugyanis annak halála után (1874) névrokona, Mikó Mihály marosszéki főkirálybíró került, aki Gyergyószék szülöttként amúgy is itt kezdte karrierjét, és sokkal inkább kötődött Csík-, mint Marosszékhez. Az alispán Lázár Dénes lett, aki hadnagyként vett részt a szabadságharcban.⁵⁷ A kiegyezést követően 1869-től a csiki alsó kerület országgyűlési képviselője volt, rövid alispánság után 1881-ben, Mikó Mihály halála után őt nevezték ki a vármegye élére, de következő évben ő is váratlanul elhunyt. Utóda Mikó Antal fia, Bálint lett.

⁵⁵ MNL OL F 263, 1868/50.

⁵⁶ Uo. 1868/217.

⁵⁷ Bona Gábor: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/hadnagyok-es-fohadnagyok-az-184849-evi-szabadsagharcban-2/1-1158/csiktaploczai-lazar-denes-11C0/> (2021. febr. 17.)

5. diagram. Az 1879. évi tiszttalok előlétele

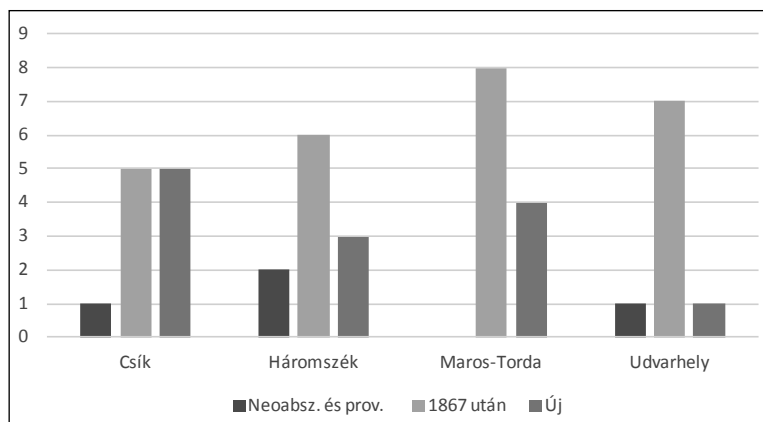
Ha az 1884-es tiszttalart nézzük, Csík vármegyében volt a legnagyobb mértékű a változás (45,4% az új emberek aránya). A hat régi tisztségviselő közül öt rögtön a kiegyezés után került be a tiszttalrba, a hatodik a provizórium idején kezdte karrierjét. A főtisztent kívül a négy új személy között találjuk szolgabíróként a főispán fiát, Mikó Árpádot, aki később szintén főispán lett, előbb Udvarhely (1894–1896), majd Maros-Torda vármegyében (1896–1901).⁵⁸ A tiszti ügyész pedig ifj. Eröss Elek, a csíkszeredai polgármester fia volt.

Háromszék a vármegyévé alakuláskor ugyan bekebelezte az egykori Felsőfehér vármegyének a székbe benyúló részeit, de ez nem okozott lényeges változást. A vármegye élén most azt a Pótsa Józsefet találjuk, aki az egyik leghosszabb ideig szolgáló erdélyi főispán volt, 1903-ban bekövetkezett haláláig töltötte be ezt a funkciót. A közigazgatási területi reform után megújult tiszttal közel kétharmadát (61,5%) az 1872. évi tisztségviselők tették ki. 1883 decemberében már csak a tiszttal negyede állt új emberekből, de az egyes pozíciók között jelentős átrendezés történt. Ehhez az is hozzájárult, hogy itt is csökkent a tiszttal létszáma. A két legmagasabb választott pozícióban is csere történt: Apor Gábor báró, akit először az előző tiszttalújításán választottak meg szolgabírónak, lett alispán az idős Forró Ferenc helyett. A 32 éves Apor gyors karrierjében nyilvánvalóan családi háttere, főnemesi rangja is szerepet játszott. Őt később Nagyküküllő vármegye főispánjává nevezte ki az uralkodó, és 1891-től másfél évtizedig állt a vegyes lakosságú, de jelentős részben szászok lakta vármegye élén. Helyét Tompa Miklós főszolgabíró foglalta el. Az új főjegyző Szentiványi Miklós lett, aki az előző tiszttalújítás során lett aljegyző. Őt később, másfél évtizednyi főjegyzői pályafutás után választották meg alispánnak. (6. diagram.)

Maros-Torda vármegyében jelentősebb a változás, hiszen itt nemcsak az egykori szék, hanem a vármegyei rész tisztségviselőire is tekintettel kellett lenni a tiszttalújításán. Ennek ellenére csak egy olyan személyt találunk, aki 1872-ben szerepelt Torda vármegye tiszttalrában, Körösi/Körössy Albert szolgabírót. Ezúttal bátyja, József is a szolgabírók között volt,⁵⁹ de a családnév

⁵⁸ Bővebben lásd Pál: *Erdélyi főispánok*.

⁵⁹ Pálmay: *Marostorda*, 80. A magyarpéterlaci Körössy család tagjai korábban Torda vármegyében viseltek hivatalt, József és Albert apja 1848-ban székbiró volt, Albert két fiát is megtaláljuk később a közigazgatásban.

6. diagram. Az 1884. évi tisztikarok előélete

alapján másik két személy is nagy valószínűséggel az egykori Torda vármegyei területről származott. A régi emberek aránya alig több, mint felét (52,9%) teszi ki a tisztikarnak, de ezek közel felét is más pozícióban találjuk.

A továbbszolgálók között ott találjuk Tökés László szolgabíró, aki 1848-ban kezdte karrierjét, de utána végigszolgált minden rendszert és a provizóriumbeli Ladosián Imrét. A többiek közül öten az első választások során, másik kettő 1872-ben kezdte a karrierjét. A képviselővé választott és 1880-ban elhunyt Bothos Kálmán alispán öccse, Gyula lett a főjegyző, aki 1872-ben szolgabíró volt.⁶⁰ Apjuk Bothos Sámuel derékszéki bíró volt 1848 előtt. A korábbi főjegyzőt, Szentiványi Kálmánt, aki különben a Bothos családból nősült,⁶¹ pedig alispánná választották. Szentiványi ezt követően több cikluson keresztül országgyűlési képviselő volt: 1881–1884 között, majd 1887-től egészen 1901-ig. Amint látható, ha a személyek változtak is, a családok sok esetben nem. Érdekes még röviden kitérni az egyik új szolgabíró, Jenei/Jeney Lajos családjára, a nagyenyedi Jenyek ugyanis Marosozék egyik tipikus értelmiségi-hivatalnok családját képezték. Az apa, József derékszéki ülnök, öccse kollégiumi tanár. Tíz gyermeke között találjuk az említett Lajoson kívül Józsefet, a kiegyezéskor megválasztott alkirálybíró, aki 1872-től 1880-ban bekövetkezett haláláig országgyűlési képviselő volt; egyikük járásbíró, ketten gyógyszerészek, a legkisebb, Viktor pedig egyetemi tanár lett a frissen alapított kolozsvári egyetem jogi karán.⁶²

Udvarhely vármegyében a tisztségviselők mintegy kétharmada a helyén maradt, és Szenkirályi Árpád korábbi főjegyző szolgabíróként tért vissza. A három új ember közül érdemes röviden kitérni Török Albert karrierjére. A jogi doktori címmel rendelkező Török a kiegyezés után az igazságszolgáltatásban helyezkedett el, rövid ideig képviselő is volt; 1875-ben alispánná választották. Az agilis Török alispánként tekintélyt szerzett magának, néhányszor a belügyminisztériumba is felhívták kodifikációs ankétok során. Daniel Gábor főkirálybíróval ambivalens volt a viszonya – legalábbis

⁶⁰ Uo. 32.

⁶¹ Uo. 129.

⁶² Uo. 63.

ez vehető ki Daniel emlékirataiból.⁶³ Daniel nyugdíjazása után pályafutása megkoronázásaként őt nevezték ki Udvarhely vármegye főispánjává, de az ellenzék kitartó hadjárata nyomán hivatali visszaélésekre derült fény, és ezek végül bukását okozták.

Az 1879. évi állapotokhoz képest 1884-ben alig találunk változást: mindössze egyetlen új ember van a tisztkarban, Gergely Lajos aljegyző pedig tiszti ügyész lett. Ha Daniel Gábor főispán pályafutása végén (1892) nézzük meg az Udvarhely vármegyei tisztkart, akkor jól látható a hosszabb távú stabilitás: Jakab Gyula 1867. évi aljegyzőt 1892-ben a homoródi járás, Ferenczi Gyulát, a másik aljegyzőt pedig a székelykeresztúri járás főszolgabírójaként látjuk viszont, tehát negyed százada álltak a törvényhatóság szolgálatában. Ferenczit 1888-ban választották meg, addig aljegyző volt. A harmadik főszolgabíró, Soó Károly 1884-ben árvaszéki elnök volt.⁶⁴

Összegzés

A kiegyezést követő első szabad tisztújítás során nagymértékű változásra, gyakorlatilag teljes elitcserére került sor. A tisztkarok túlnyomórészt új emberekből, illetve Udvarhelyszéken az 1861. évi rövid alkotmányos időszak tisztkarának tagjaiból álltak. Ez utóbbiak mérsékelt jelenléte különbözik a magyarországi helyzettől, és további vizsgálatra szorul, hogy miként alakult Erdély többi részein az új tisztkarok összetétele. Megfigyelhető, hogy akárcsak 1861-ben, a kiegyezést követően is előnyt jelentett az 1848-as szereplés. A magasabb pozíciókban több egykori 1848-as katonatisztet találunk, illetve olyan személyt, akit a szabadságharc leverése utáni megtorlások sújtottak. Az 1848 előtti tisztkarok tagjai közül azonban nagyon keveseknek sikerült a visszatérés, a két évtizednyi szünet túl nagy idő volt, valószínűleg életkori okokból sem kívánták folytatni a hivatalviselést.

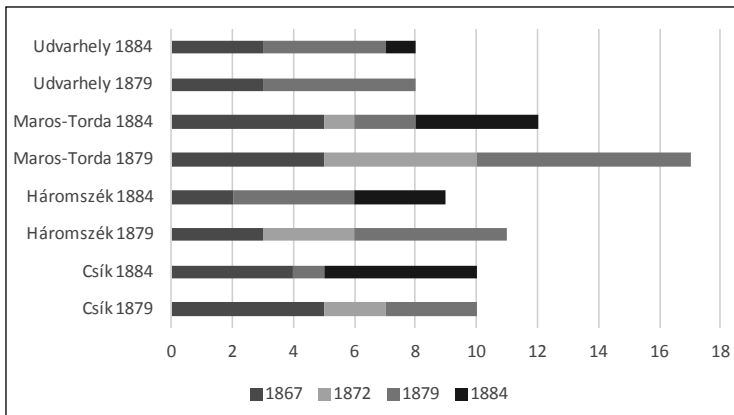
Ha a személyi kontinuitás egy időre meg is szakadt 1867-ben, de a neoabszolutizmus, illetve a provizórium idején hivatalt vállalt és emiatt kompromittálódott személyek sem maradtak ki teljesen az új tisztkarokból, és később is nyílt még lehetőségük a visszatérésre; 1884-re azonban – ebbe nyilván az életkori okok is közrejátszottak – jórészt eltűntek a tisztkarokból. Ahhoz, hogy pontos képet kapjunk arról, hogy a többiekkel – akiket nem nyugdíjaztak – mi történt, át kellene nézni az összes erdélyi törvényhatóság tisztkarát és kiegészítő személyzetét, valamint a bíróságok és más hivatalok (pl. kataszteri hivatal, pénzügyigazgatóság stb.) személyzetét is. Feltehető, hogy többen ott kerestek megélhetést, annál is inkább, mert egyrészt ott elengedhetetlen volt a képzettség, másrészt Erdélyben a kiegyezés után is még jó ideig érvényben maradt a neoabszolutizmus korában bevezetett osztrák jogrendszer, és a jogi egységesítés évtizedekig elhúzódott. Ha azonban megrekedtek az írnoiki státusban vagy más alacsony beosztásban, akkor – a hiányos forrásadottságok következtében is – nagyon nehéz lesz őket azonosítani.

A széki/vármegyei elit nagyfokú stabilitást mutat. Jórészt ugyanazoknak a családoknak a képviselőit találjuk meg a reformkorban – sőt jórészt a 18. században is –, mint akik a kiegyezés után is betöltötték a hivatalok többségét. Ha megnézzük egy 1834. évi listát az akkori tisztkarokról,⁶⁵ Aranyosszékről ismerősen cseng a Gál és Csegezi, Csíkszékéből a Sándor és Balló,

⁶³ Daniel Gábor: *Udvarhelyszéki változások. 1861–1898.* Kézirat. Székelyudvarhelyi Múzeum Könyvtára.

⁶⁴ *Magyarország tiszti cím- és névtára 1892.* XI. Bp. 1892. 147.

⁶⁵ *A magyar Házi-barát. Egy közhasznú házi s gazdasági kalendárium 1834 közönséges évre.* Kassán. 180.

7. diagram. A kiegyezés utáni tisztviselők hivatalba lépési ideje

Háromszékről a Bartha, Lázár, Horváth, Tompa, Marosszékről a Bothos, Gálfalvi, Nagy, Sándor, Szentiványi, Szilágyi, Udvarhelyszékről pedig a Sebesi és Ugron családnév – ezeket egyaránt megtaláljuk 1834-ben és az 1867–1868-as tisztikarban. Emellett még jó néhány birtokos nemes család játszott szerepet az egyes székek életében, mint például Udvarhelyszéken a vargyasi Daniel, patakfalvi Ferenczi, szentiváni Henter, tarcsafalvi Pálffy és a kadicfalvi Török családok. A családi kontinuitást példázza, hogy Marosszéken Sándor László 1867-ben megválasztott alkirálybíró azonos nevű apja volt az egyik alkirálybíró 1834-ben, akárcsak Kézdiszéken, ahol Lázár Mihály 1867-es alkirálybíró apja, Dávid foglalt el azonos pozíciót három évtizeddel korábban.

Ha az 1867. évi diszkontinuitást tekintve alig van különbség a székek között, a későbbiek során a változás dinamikájában találunk néhány – nem lényeges – eltérést. 1867 nyarán még hagyományos módon, kijelölés nélkül mentek végbe a választások, de ezután a közigazgatás egységesítésének következtében a székely székekben is a főkirálybíró/főispán jelöltjeire lehetett csak szavazni. Ez nagy hatalmat adott a főkirálybíró/főispán kezébe, és megnehezítette az ellenzékiek érvényesülését. Bár a választási rendszer a korszak végéig fennmaradt, a közigazgatás sokak számára hosszú távú karrierprojektet, illetve megélhetési forrást jelentett. A kiegyezéskor megválasztott tisztikar tagjainak egy része gyökeret vert, és úgy tűnik, hogy jóval szívósabban éltek túl a tisztújításokat, mint a többi csoport, ők képezték a kezdeti időszak „kemény magját”, ahogy ezt a 7. diagram is mutatja.

Az átrendeződés még tartott 1872-ben is, ezt követően szilárdult meg a tisztikar összetétele. Az 1876. évi területrendezés – ahogy ez várható volt – különbözőképpen érintette az egyes székeket. Aranyosszéket bekebelezte Torda vármegye, de az amúgy is kis létszámú tisztikarából néhány embernek sikerült túlélnie. A változás legkevésbé Csík vármegyét érintette, amelyiknek területe is változatlan maradt. Háromszéken és Udvarhely vármegyében is a szokott keretek között maradt az új emberek aránya. Mivel Marosszék összeolvadt Torda vármegye keleti részével, az új Maros-Torda vármegye tisztikarában is mindkét terület képviseltette magát, ezért ott nagymértékű a változás. A vizsgált korszak végén fogadták el a tisztviselők képesítéséről szóló 1883. évi I. törvényt, amely fel kívánta számolni a „dilettáns igazgatást”. Hogy ez milyen hatással volt a tisztikarok összetételére, további vizsgálat tárgyát képezi. Ugyancsak fontos volna a többi erdélyi törvényhatóság tisztikarának vizsgálata, hiszen enélkül a székelyföldi helyzet értelmezése sem lehet teljes.

Changes in the Officers of Székely Seats from the Compromise of 1867 to the Dissolution of the Seats

Keywords: Szekler officials, Compromise of 1867, administrative elite, composition of the civil servants corps

The study is a prosopographic analysis of the Szekler officials in the period immediately following the Austro-Hungarian Compromise. I sought answers to the question: to what extent did the political change affect the civil service in the Szekler seats, respectively to what extent did the civil servants before the Revolution of 1848, those during the Revolution, during neo-absolutism, those from 1861 and from 1862-1867 survive or return to power? The analysis revealed that in the summer of 1867 there were major changes, which means that we are dealing with a total change of the administrative elite, and most of the new officials were new people, except in the seat of Odorhei, where the officials mostly returned from 1861. Next, the study followed the changes in the administrative elite of the Szekler seats, respectively of the counties until 1884, to see to what extent the composition of the civil servants corps was affected by the administrative-territorial reform of 1876, which resulted in the abolition of both the Szekler and Saxon seats.